

**Strategia Rozwoju Lokalnego
Kierowanego przez Społeczność (LSR)
na okres programowania PROW 2014 - 2020**

**Lokalna Grupa Działania
Stowarzyszenie „Poleska Dolina Bugu”**

**Poleska
Dolina Bugu**

Grudzień 2015

Rozdział III Diagnoza – opis obszaru i ludność

1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji odnoszących się do tych grup.

Obszar Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenia „Poleska Dolina Bugu” charakteryzuje się specyficznymi uwarunkowaniami przestrzennymi mającymi istotny wpływ na sytuację demograficzną i uwarunkowany przez nią rozwój gospodarczy obszaru.

Potencjał demograficzny obszaru LSR to 40 139 mieszkańców. Największą liczbę ludności posiada miasto Włodawa 13 643 mieszkańców a najmniejszą gmina wiejska Stary Brus 2 149 mieszkańców (wg danych GUS na dzień 31.12.2013 r.). W ogólnej liczbie ludności ok 49,4 % stanowią mężczyźni a ok 50,6 % kobiety.

Tab. 4 Struktura ludności na obszarze LGD.

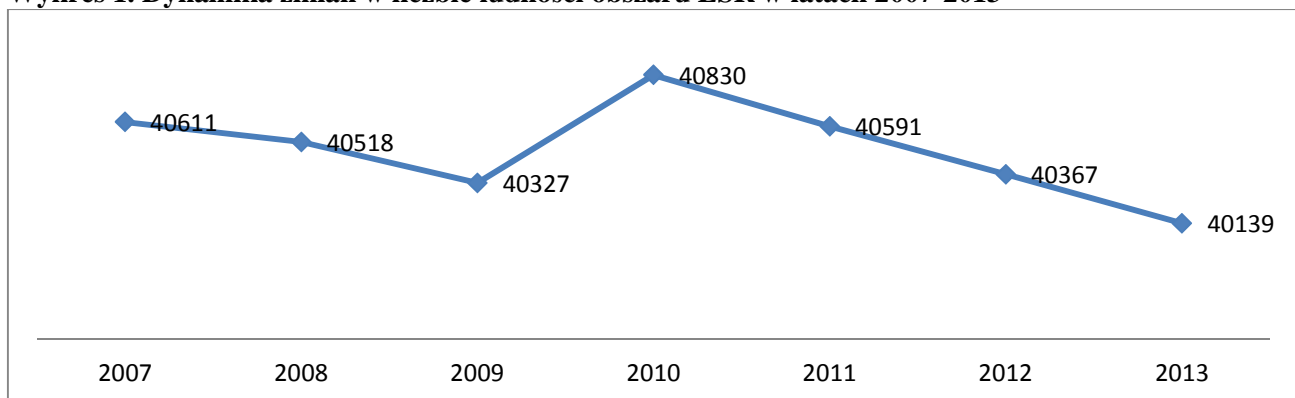
Gmina	Liczba ludności	Mężczyźni	Kobiety	Gęstość zaludnienia os/km ²
		%	%	
Hanna	3 047	49,96	50,04	22
Hańsk	3 830	50,23	49,77	22
Ruda - Huta	4 684	50,47	49,53	42
Stary Brus	2 149	50,63	49,37	16
m. Włodawa	13 643	47,93	52,07	759
gm. Włodawa	6 040	50,58	49,42	25
Wola Uhruska	4 017	49,10	50,90	26
Wyryki	2 729	49,95	50,05	12
Poleska Dolina Bugu	40 139	49,40	50,60	33
lubelskie	113 336	49,58	50,42	86

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2013 r.

Obszar charakteryzuje się niską gęstością zaludnienia - 33 os./km², podczas gdy w województwie lubelskim średnia gęstość zaludnienia wynosi 86 os./km². Najbardziej zaludnione jest miasto Włodawa 759 os./km² oraz gmina Ruda – Huta 42 os./km², natomiast najniższą gęstość zaludnienia obserwuje się w gminach Wyryki 12 os./km² i Stary Brus 16 os./km². Wskaźnik średniej gęstości zaludnienia w istotny sposób zawiąza miasto Włodawa. Liczba mieszkańców obszaru stanowi 1,9 % ogólnej liczby ludności województwa lubelskiego.

Na obszarach wiejskich LSR zamieszkuje 26 496 mieszkańców, co stanowi 66 % ludności obszaru. To znacznie więcej niż w Polsce, gdzie około 39,6 % mieszkańców kraju stanowi ludność wiejska. Poddając analizie lata 2007 -2013, liczba ludności obszaru LSR systematycznie malała – w roku 2013 spadła względem roku 2007 o 472 osoby. Niewielki wzrost ludności względem roku 2007 odnotowano jedynie w roku 2010.

Wykres 1. Dynamika zmian w liczbie ludności obszaru LSR w latach 2007-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Istotnym czynnikiem wpływającym na wartość kapitału społecznego i gospodarczego obszaru LGD jest struktura demograficzna i procesy w niej zachodzące. Jednym z nich jest wskaźnik przyrostu naturalnego ukazujący różnicę między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów na badanym obszarze. Przyrost naturalny na obszarze LSR wykazuje tendencje malejącą – na 31.12.2013 r. wyniósł – 146.

W strukturze demograficznej obszaru LSR zauważalna jest nieznaczna tendencja starzenia się społeczeństwa. Proces ten obrazuje stosunek liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (ponad 65 lat) do liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (poniżej 17 lat). Wskaźnik dla obszaru LSR wynosi 100,11 osób w wieku poprodukcyjnym na 1000 osób w wieku przedprodukcyjnym, co oznacza, że osób starszych jest nieznacznie więcej niż młodych.

Ujemny przyrost naturalny będzie powodował starzenie się społeczeństwa, choć tempo tego procesu nie jest tak duże jak w całym kraju. Zjawisko jest jednak potęgowane przez odpływ ludzi młodych do większych ośrodków miejskich, gdzie poszukują wykształcenia i zatrudnienia. Stawia to obszar LGD w niekorzystnym położeniu w aspekcie rozwoju zasobów pracy.

Tab. 5 Struktura wiekowa i charakterystyka zmian demograficznych w LGD.

STRUKTURA WIEKOWA I CHARAKTERYSTYKA ZMIAN DEMOGRAFICZNYCH W LGD					
Gmina	osoby w wieku przedprodukcyjnym	osoby w wieku produkcyjnym	osoby w wieku poprodukcyjnym	przyrost naturalny	saldo migracji
Hanna	512	1884	651	-16	-13
w tym kobiety:	240	844	441		
Hańsk	796	2450	584	-5	-17
w tym kobiety:	383	1107	416		
Ruda – Huta	901	2977	806	-39	-8
w tym kobiety:	408	1334	578		
Stary Brus	386	1342	421	-4	-25
w tym kobiety:	206	575	280		
m. Włodawa	2415	8783	2445	-14	-69
w tym kobiety:	1146	4161	1796		
gm. Włodawa	1144	3835	1061	-42	31
w tym kobiety:	555	1731	699		
Wola Uhruska	645	2538	834	-27	-8
w tym kobiety:	306	1141	598		
Wiryki	506	1712	511	1	-6
w tym kobiety:	246	751	369		
Poleska Dolina Bugu	7 305	25 521	7 313	-146	-115

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2013 r.

Potencjał ludnościowy obszaru LGD „Poleska Dolina Bugu” osłabia ujemne saldo migracji w prawie wszystkich gminach. Wyjątkiem jest gmina wiejska Włodawa, gdzie saldo migracji gminnych na pobyt stały jest dodatnie i w 2013 roku wyniosło 31, wynika to z potencjału gminy do rozwoju branży turystycznej, dzięki czemu ludność chętnie się tam osiedla, szukając w niej zatrudnienia. Najniższe saldo migracji zostało zaobserwowane w mieście Włodawa (-69). Pozytywnym zjawiskiem jest fakt, że wartość tego wskaźnika na terenie LGD była niższa o 71 osób niż w roku 2011. Z uwagi na fakt, iż jednym z czynników determinujących zmianę miejsca zamieszkania jest czynnik ekonomiczny, niski wskaźnik migracji świadczy o niskiej atrakcyjności obszaru LGD dla pozostania w nim młodych osób. Taki stan rzeczy może mieć związek z wyjazdami młodych ludzi w poszukiwaniu pracy oraz z coraz częściej obserwowanym zjawiskiem suburbanizacji tj. osiedlania się mieszkańców miasta na terenach podmiejskich.

Trend malejący, który występuje na obszarze objętym LSR, jest odwrotny do sytuacji występującej w woj. lubelskim i Polsce, gdzie wskaźnik migracji na przestrzeni lat 2011-2013 zwiększył się. Mimo tego trendu nadal jest on bardzo wysoki w porównaniu bezwzględnym w stosunku do kraju.

Analizując wskaźniki wykształcenia na podstawie Spisu Powszechnego 2011, wskaźniki wykształcenia na terenie powiatu włodawskiego i chełmskiego znacznie się poprawiły. W porównaniu do roku 2002 podwoiła się liczba osób z wykształceniem wyższym oraz zwiększyła się liczba osób z wykształceniem średnim i policealnym, wykształcenie zasadnicze zawodowe pozostaje na podobnym poziomie. Zmniejszyła się znacznie liczba osób z wykształceniem nieprzekraczającym gimnazjalnego.

Tab. 6 Wykształcenie mieszkańców z terenu LGD w wieku powyżej 13 roku życia.

Poziom wykształcenia	Powiat włodawski
Ogółem	34931
Wyższe	4532
Średnie i policealne - ogółem	10595
Zasadnicze zawodowe	6409
Gimnazjalne	1970
Podstawowe ukończone	8614
Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	902

Źródło: na podstawie danych z GUS - Spis Powszechny 2011

Na obszarze LGD występują grupy osób defaworyzowanych, są to: grupy wykluczone – inaczej „grupy defaworyzowane”, „grupy będące w trudnej sytuacji/położeniu na rynku prac”, czy też „grupy problemowe na rynku pracy”. Są to grupy osób związanych z tzw. „wtórnym” (drugorzędnym, pobocznym) rynkiem pracy, gdzie fluktuacja zatrudnienia jest bardzo wysoka, warunki pracy (wynagrodzenie, podnoszenie kwalifikacji itd.) zdecydowanie gorsze, a okresy bezrobocia częstsze (wielokrotne bezrobocie) i/lub dłużej trwające (długotrwałe bezrobocie).

W wyniku analizy opartej na danych statystycznych, badaniu ankietowym, danych wypracowanych podczas zogniskowanego wywiadu grupowego z przedstawicielami ośrodków pomocy społecznej z terenu wszystkich gmin oraz Powiatowego Urzędu Pracy oraz w wyniku spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami poszczególnych gmin zdiagnozowano następujące grupy defaworyzowane:

- osoby długotrwałe bezrobotne,
- osoby powyżej 50 roku życia,
- osoby młode (18-35 lat),
- kobiety zamieszkałe na obszarze gmin wiejskich.

Jednym z celów LSR jest poprawa sytuacji w zakresie funkcjonowania grup defaworyzowanych w kontekście dostępu do rynku pracy. Jedną z najistotniejszych kwestii z punktu widzenia społeczno-gospodarczego, jest poziom i struktura bezrobocia. W analizowanym okresie liczba bezrobotnych na obszarze LGD wykazywała tendencje wzrostowe. Skalę problemu bezrobocia pokazuje udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Na obszarze objętym LRS wskaźnik ten w 2013 roku wynosił 15,6 %. Realnie problem bezrobocia jest większy niż pokazują statystyki.

W gminach typowo wiejskich występuje problem bezrobocia ukrytego. Są to członkowie rodzin posiadaczy małych i średnich gospodarstw rolnych, którzy tylko pomagają gospodarzom. Problem bezrobocia na obszarze LGD może być spowodowany faktem, iż nie ma tam większych zakładów pracy. W związku z tym mieszkańcy zmuszeni są do poszukiwania zatrudnienia poza obrębem terenu LGD. Nie sprzyja temu peryferyjne położenie gmin oraz mała liczba połączeń komunikacyjnych.

Z tego powodu niemobilni mieszkańcy gminy, mają problem z dostępem do rynku pracy. W gminie wiejskiej Włodawa zatrudnienie można znaleźć w podmiotach turystycznych (hotele i pensjonaty, gastronomia), ale przeważnie tylko w sezonie letnim. Z kolei osoby o niedostosowanych oraz niskich kwalifikacjach mają utrudniony dostęp do rynku pracy. Występowanie obszarów chronionych nie sprzyja inwestowaniu na tym obszarze i tworzeniu nowych zakładów pracy. Na obszarze LGD występują duże dysproporcje między popytem na pracę a kwalifikacjami bezrobotnych. Wśród osób zarejestrowanych duży odsetek bezrobotnych stanowią osoby bez kwalifikacji, z niskim wykształceniem, z małą mobilnością. W 2013 r. w powiecie włodawskim zarejestrowanych było 3853 osób bezrobotnych, z czego osoby długotrwałe bezrobotne stanowiły 63,0 %, a osoby bez wykształcenia średniego stanowiły 54 % ogółu bezrobotnych. Niskie wykształcenie jest jedną z głównych przeszkód w skutecznej aktywizacji i rozwoju lokalnego rynku pracy.

Osoby bezrobotne w wieku 50 lat i więcej stanowią 21 % ogółu osób bezrobotnych. Podstawowymi przyczynami wpływającymi na poziom bezrobocia wśród osób w wieku 50+, są m.in. aktualna sytuacja na rynku pracy, a także panujące stereotypy na temat starszych pracowników. W świetle tych przekonań starsi pracownicy postrzegani są jako osoby, które są mniej elastyczne, mobilne, mają niższą motywację do szkoleń i podnoszenia kwalifikacji. Atutem takich pracowników jest za to ich doświadczenie, znajomość branży oraz posiadane umiejętności i wiedza. Problem bezrobocia w analizowanej grupie osób może się nasilać także ze względu na postępujące się starzenie społeczeństwa na obszarze LGD. W analizowanej zbiorowości występuje także zjawisko przechodzenia na wcześniejszą emeryturę, świadczenia i zasiłki przedemerytalne co wpływa na obniżenie aktywności ekonomicznej.

Zjawiska związane z kryzysem na obszarze LGD odbijają się, także na osobach młodych, które dopiero rozpoczynają swoją karierę zawodową. W 2013 r. osoby w wieku poniżej 24 roku życia stanowiły 18,6 % ogółu osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP we Włodawie, a liczba bezrobotnych osób młodych w wieku (25-34 lat) wyniosła 1197, stanowiąc 31,03% całej populacji bezrobotnych zarejestrowanych w powiecie włodawskim,

przy średniej wojewódzkiej 32,0%. Niepokojącym jest jednak faktem to, iż udział osób młodych bezrobotnych w wieku 18-35 lat stanowi prawie 50,00% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych z powiatu włodawskiego. Powodem dużego odsetka osób bez pracy, w grupie osób młodych są:

- brak doświadczenia zawodowego,
- brak dopasowania kompetencji do potrzeb pracodawców,
- brak rozbudowanej sieci społecznej pomagającej znaleźć atrakcyjne zatrudnienie.

Na obszarze LGD istnieje niewystarczająca ilość aktywnych form wsparcia dla osób bezrobotnych. W związku z tym, że prawie połowa z nich nie ma kwalifikacji lub doświadczenia zawodowego, właściwymi działaniami w zakresie zapewnienia pomocy i wsparcia mieszkańcom pozostającym bez pracy byłyby: organizacja szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje, szczególnie dla osób młodych, tworzenie centrów aktywizacji zawodowej i klubów pracy, rozwój przedsiębiorczości społecznej, w tym tworzenie i rozwój spółdzielni socjalnych.

Wsparcie osób długotrwale bezrobotnych, osób 50+, kobiet zamieszkałych na obszarze gmin wiejskich oraz osób młodych powinno pójść w kierunku rozszerzenia i wzbogacenia oferty zajęć specjalistycznych tj. organizacja szkoleń i innych przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym, podnoszących kompetencje, organizacja warsztatów przedsiębiorczości, podczas których uczestnicy pozyskaliby podstawy wiedzy niezbędnej do założenia i prowadzenia własnej działalności gospodarczej.

2. Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości

Obszar LGD charakteryzuje się specyficznymi warunkami w pewien sposób determinującymi możliwości rozwoju gospodarczego obszaru. Gminy LGD położone są przy granicy z Białorusią i Ukrainą (potencjalna możliwość otwarcia rynków zbytu na Wschodzie Europy), charakteryzują się małą gęstością zaludnienia (z wyjątkiem gminy miejskiej Włodawa), dużą lesistością i wysokim udziałem gruntów rolnych.

Na obszarze LSR działa łącznie 2 658 podmiotów gospodarki narodowej, z czego 93,79 % stanowią podmioty sektora prywatnego. Sektor publiczny tworzy łącznie we wszystkich gminach 165 podmiotów. Na obszarze funkcjonuje również 135 stowarzyszeń i organizacji społecznych w tym 4 fundacje.

Największy potencjał gospodarczy skupiony jest w mieście Włodawa. Zlokalizowanych jest tutaj najwięcej podmiotów gospodarki narodowej zarówno sektora publicznego (82 podmiotów) oraz sektora prywatnego (1 096 podmiotów). Najmniej podmiotów sektora prywatnego znajduje się w gminie Satry Brus i Wiryki. **Zauważalny jest trend rosnący w liczbie przedsiębiorstw sektora prywatnego na terenie LGD, z 2142 podmiotów gospodarczych sektora prywatnego w 2007 r. do 2493 w 2013 r.**

Tab. 7 Struktura podmiotów gospodarki narodowej wg. sektora własności w gminach obszaru LGD „Poleska Dolina Bugu”

Gmina	Sektor publiczny ogółem	Sektor prywatny Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	Sektor prywatny Spółki handlowe	Sektor prywatny Spółdzielnie	Sektor prywatny Fundacje, stowarzyszenia, organ.społeczne	Sektor prywatny osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą
Hanna	10	1	6	3	13	105
Hańsk	10	2	7	3	8	138
Ruda - Huta	10	2	7	3	6	120
Stary Brus	10	0	4	2	12	73
miasto Włodawa	82	6	52	10	51	1028
gmina Włodawa	12	2	11	4	17	297
Wola Uhruska	16	0	4	3	17	127
Wiryki	15	0	3	4	11	92
Poleska Dolina Bugu	165	13	94	32	135	1980

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2013 r

Według raportu „Atrakcyjność inwestycyjna województwa i podregionów Polski 2013” opracowanego przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową we współpracy z Fundacją Konrada Adenauera, podregion bialski (w którym leży obszar LGD) wypadł niekorzystnie w porównaniu do innych podregionów w Polsce oraz w woj. lubelskim. **W raporcie według kategorii atrakcyjności podregionu dla działalności przemysłowej, usługowej oraz zaawansowanej technologicznie w 2013 roku wspomniany wyżej podregion uzyskał najniższe noty wśród innych podregionów województwa lubelskiego. Jednym z powodów takiej sytuacji jest brak wsparcia finansowego oraz w zakresie wiedzy dla przedsięwzięć innowacyjnych w biznesie. Zatem szanse na rozwój przedsiębiorczości należy upatrywać m. in. w możliwościach pozyskiwania dotacji w ramach funduszy UE, w tym PROW na lata 2014-2020 oraz pozyskanie inwestorów zewnętrznych.**

Na podstawie danych GUS na koniec 2013 r., największa liczba podmiotów gospodarki narodowej z obszaru LSR wykonuje działalność gospodarczą w branży handlowej oraz naprawy pojazdów (662 podmioty – 25%), następnie w budownictwie (340 podmiotów – 13%), pozostałych usługach oraz jako gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby (249 podmiotów – 9%) oraz w przetwórstwie przemysłowym (212 podmiotów – 8%). W dalszej kolejności znajdują się podmioty z branży związanej z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem (161 podmiotów – 6%). Nieco mniejszą, ale zbliżoną co do liczby podmiotów popularnością (od 118 do 138 podmiotów) cieszą się następujące branże: Opieka zdrowotna i pomoc społeczna, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, transport i gospodarka magazynowa, działalność związana z obsługą rynku nieruchomości oraz działalność w zakresie edukacji. **Korzystny trend zauważalny był w budownictwie, w handlu hurtowym i detalicznym.**

Ważnym deklarowanym przez przedsiębiorców problemem i zagrożeniem w rozwoju działalności gospodarczej są niestabilne, szybko zmieniające się przepisy prawa oraz rosnące koszty prowadzenia działalności gospodarczej.

Wskaźnik przedsiębiorczości przedstawia stosunek ilości podmiotów gospodarczych w systemie REGON na 10000 mieszkańców. Jest on przydatny do monitorowania oddziaływania LSR na rozwój gospodarczy obszaru.

Tab. 8 Wskaźnik przedsiębiorczości dla gmin obszaru LGD w latach 2007-2013

Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (stan w dniu 31 XII)	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba mieszkańców LSR	40611	40518	40327	40830	40591	40367	40139
Wskaźnik przedsiębiorczości LGD	564	575	594	624	617	641	662
Wskaźnik przedsiębiorczości dla woj. lubelskiego	699	715	724	753	746	767	787

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2014 r., podgrupa: liczba ludności wg faktycznego miejsca zamieszkania, podgrupa: podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sektorów własnościowych

Z powyższej tabeli wynika, że wskaźnik przedsiębiorczości dla obszaru LSR od 2007 do 2009 roku rósł, następnie w latach 2010-2011 spadał, co odzwierciedla tendencję spadkową dla województwa odnotowaną w 2011 roku. Z kolei od 2012 roku liczba podmiotów gospodarki narodowej sukcesywnie wzrastała zarówno na obszarze LSR jak i w całej Lubelszczyźnie.

Na terenie LGD **przedsiębiorczość społeczna** jest słabo rozwinięta. Działalność w tym obszarze prowadzona jest przez 4 spółdzielnie socjalne:

- Spółdzielnia Socjalna „Nadzieja” we Włodawie,
- Spółdzielnia Socjalna „Wejdz do Gry” we Włodawie,
- Spółdzielnia Socjalna „Spróbuj aby Uwierzyć” we Włodawie,
- Spółdzielnia Socjalna „Dobre Smaki” w miejscowości Ruda-Huta.

Spółdzielnie prowadzą działalność w obszarze przeciwdziałania bezrobociu, rozwoju gospodarczego, prowadzą działalność na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Znaczącą rolę pomocową i wspierającą w realizacji zadań z zakresu opieki społecznej podejmują, niektóre organizacje i stowarzyszenia działające na terenie LGD.

3. Opis rynku pracy

Uwaga: w części zestawień dla opisanego sytuacji na rynku pracy na obszarze LSR posługiwano się danymi dostępnymi dla powiatu włodawskiego ze względu na to, że nie wszystkie dane występują na poziomie gmin. Dane powiatu włodawskiego są miarodajne dla obszaru LSR ponieważ obszar LSR tworzy siedem z ośmiu gmin powiatu włodawskiego (z wyłączeniem gm. Urszulin – 4112 osób) i jedna gmina pow. chełmskiego Ruda – Huta – 4 684 osób – o podobnej specyfice i uwarunkowaniach.

Jedną z istotnych kwestii z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru LGD, jest poziom zatrudnienia. W analizowanym okresie 2007-2013 liczba pracujących na 1000 osób w poszczególnych gminach z obszaru LGD utrzymywała się na podobnym poziomie wykazując nieznaczne wahania. Wskaźnik dla powiatu włodawskiego w 2007 i 2013 wynosił taką samą wartość tj. 124. Wskaźnik liczby pracujących na 1000 ludności w powiecie włodawskim jest niższy niż w woj. lubelskim i kraju. Najwyższym wskaźnikiem zatrudnienia charakteryzują się gminy: miejska Włodawa, Hańsk oraz gmina wiejska Włodawa.

Tab.9 Pracujący na 1000 ludności w gminach LGD „Poleska Dolina Bugu” w latach 2007-2013.

Gmina	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Hanna	50	44	43	41	40	45	51
Hańsk	160	148	143	136	148	148	156
Ruda -Huta	33	33	41	39	33	36	36
Stary Brus	51	45	46	48	47	46	45
m. Włodawa	211	228	224	225	217	211	205
gm. Włodawa	80	75	75	77	89	87	97
Wola Uhruska	65	55	60	64	52	53	51
Wiryki	53	57	61	56	63	62	67
powiat włodawski	124	126	126	125	125	123	124
woj. lubelskie	166	169	169	169	170	169	172

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Według danych GUS liczba osób pracujących na koniec 2013 r. wynosiła 9 772 osób. Ponad połowę pracujących (51,43%) stanowiły kobiety. **Analiza danych dotyczących wszystkich osób pracujących w konkretnych sektorach gospodarki, potwierdza rolniczy charakter obszaru LGD. Osoby pracujące w rolnictwie stanowią zdecydowaną większość ogółu pracujących.** Według stanu na 31.12.2013 roku spośród 9 772 osób pracujących, 5 171 osób zatrudnionych jest w rolnictwie, leśnictwie, rybactwie, co stanowi 52,9 % pracujących ogółem. W analogicznym okresie średnia pracujących w sektorze rolnym w województwie lubelskim wynosiła 38,5%. Drugim w kolejności sektorem pod względem liczby pracujących są szeroko rozumiane usługi (25%). W przemyśle i budownictwie pracuje 13,7% ogółu pracujących.

Tab.10 Pracujący według sekcji PKD 2007 na obszarze LGD w latach 2007-2013

Powiat	Pracujący wg PKD 2007 w latach 2007-2013 (w osobach)							Zmiana w latach 2007-2013
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo								
włodawski	5756	5726	5684	5066	5100	5135	5171	-585
Przemysł i budownictwo								
włodawski	1227	1290	1329	1428	1357	1331	1341	114
Handel, naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja								
włodawski	660	674	656	634	692	597	651	-9
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości								
włodawski	187	194	175	159	146	140	138	-49
Pozostałe usługi								
włodawski	2568	2595	2604	2609	2573	2541	2471	-97

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Na obszarze LGD „Poleska Dolina Bugu” – w powiecie włodawskim na dzień 31.12.2013 r. odnotowano najwyższą stopę bezrobocia (25%) w całym województwie lubelskim (14,4%). Jest ona dwukrotnie wyższa niż stopa bezrobocia w kraju (13,4%). Analizując dane historyczne niepokojące

jest, że od 2007 roku wskaźnik stopy bezrobocia dla obszaru wzrósł o ok. 5,5% . Wskaźnik - stosunek ogólnej liczby osób bezrobotnych do ludności w wieku produkcyjnym dla województwa lubelskiego wynosi 9,91 %, natomiast dla obszaru LSR „Poleska Dolina Bugu” jest on prawie dwukrotnie wyższy i wynosi 15,6 %.

Ma na to wpływ sytuacja gospodarcza tzn. brak wzrostu gospodarczego w tym regionie. Na rynek pracy LGD ma również wpływ jego usytuowanie, odległość od dużych miast. Powodem wysokiego bezrobocia na tym terenie jest również sezonowe kończenie działalności pracodawców w budownictwie, rolnictwie czy turystyce.

Tab. 11 Stopa bezrobocia na obszarze LGD [%].

STOPA BEZROBOCIA							
Powiat	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
chełmski	21,1	16,1	16,4	17,7	18,1	19,6	20,3
włodawski	19,5	19,4	20,7	23,0	22,8	24,6	25,0
woj. lubelskie	13,0	11,2	12,9	13,1	13,2	14,2	14,4

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Tab. 12 Bezrobotni zarejestrowani na obszarze LGD oraz ludność w wieku produkcyjnym

Gmina	Liczba ludności w wieku produkcyjnym	BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI				
		ogółem liczba	Mężczyźni		Kobiety	
			liczba	%	liczba	%
Hanna	1884	242	135	55,8	107	44,2
Hańsk	2450	334	158	47,3	176	52,7
Ruda - Huta	2977	451	213	47,2	238	52,8
Stary Brus	1342	263	130	49,4	133	50,6
m. Włodawa	8783	1257	630	50,1	627	49,9
gm. Włodawa	3835	712	338	47,5	374	52,5
Wola Uhruska	2538	423	226	53,4	197	46,6
Wyryki	1712	298	155	52,0	143	48,0
Poleska Dolina Bugu	25 521	3980	1985	49,9	1995	50,1

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2013 r.

W 2013 roku na obszarze LGD wśród osób bezrobotnych odsetek liczby kobiet i mężczyzn był porównywalny, z nieznaczną przewagą kobiet. W ujęciu przestrzennym odsetek bezrobotnych kobiet przeważa nad udziałem bezrobotnych mężczyzn w gminach Hańsk, Ruda-Huta, Stary Brus, gmina wiejska Włodawa.

Tab. 13 Struktura osób bezrobotnych na obszarze LSR na podstawie danych dla powiatu włodawskiego wg. stanu na 31.12.2013 r.

BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI				ogółem (O)		3 853	
				w tym kobiety (K):		1 923	
zamieszkali na wsi		z prawem do zasiłku		niepełnosprawni		do 25 roku życia	
O: 2 601	K: 1 296	O: 494	K: 193	O: 77	K: 27	O: 719	K: 360
które ukończyły szkołę wyższą, do 27 roku życia		osoby w okresie do 12 miesięcy od ukończenia nauki		długotrwale bezrobotne		powyżej 50 roku życia	
O: 32	K: 21	O: 176	K: 94	O: 2 446	K: 1 341	O: 800	K: 300
bez kwalifikacji zawodowych		bez doświadczenia zawodowego		bez wykształcenia średniego			
O: 1 065	K: 598	O: 1 431	K: 811	O: 2 082	K: 867		

Wg danych WUP w Lublinie opublikowane na stronie <http://wuplublin.praca.gov.pl/>

Z analizy danych struktury bezrobocia w powiecie włodawskim wynika, że na dzień 31.12.2013 r. liczba osób bezrobotnych w powiecie włodawskim wynosiła 3 858 osób. Najliczniejszą grupę bezrobotnych stanowią osoby długotrwale bezrobotne – 2 446 osób, bez wykształcenia średniego – 2082 osób, bez doświadczenia zawodowego – 1431 osób, bez kwalifikacji zawodowych 1065 osób, osoby powyżej 50 roku życia – 800 osób.

Z kolei wg. danych GUS na koniec 31.12.2013 r. największą grupę osób bezrobotnych w powiecie włodawskim stanowią osoby w przedziale 25 – 34 lata (1 197 osób – 31,03% ogólnej liczby bezrobotnych). Największy wzrost osób bezrobotnych w stosunku do roku 2007 – aż o ponad 232 % - odnotowano w grupie osób powyżej 55 roku życia.

Na obszarze LGD występują duże dysproporcje między podażą na pracę, a kwalifikacjami bezrobotnych. Wśród osób zarejestrowanych w PUP we Włodawie liczną grupę stanowią osoby posiadające niskie kwalifikacje, z niskim wykształceniem. Wraz z rozwojem usług, produkcji i nowych technologii informacyjnych, wzrasta zapotrzebowanie na osoby o wysokich kwalifikacjach. Główną przyczyną długotrwałego bezrobocia jest niska jakość wykształcenia oraz niski poziom kompetencji, które nie odpowiadają wymaganiom współczesnego rynku pracy. Według danych PUP we Włodawie za rok 2013 wynika, iż największą liczbę wśród osób zarejestrowanych jako bezrobotne stanowią osoby długotrwale bezrobotne (63%). Z danych WUP wynika, iż w strukturze wiekowej osób bezrobotnych najliczniejszą grupę stanowią osoby młode w wieku 25-34 lata.

Najczęściej bezrobocie dotyka osób młodych o niskich kwalifikacjach, bez żadnego przygotowania zawodowego i doświadczenia w pracy. Taka sytuacja skutkuje zagrożeniem wzrostu patologii społecznej, szczególnie wśród młodzieży.

4. Przedstawienie działalności sektora społecznego

Aktywność społeczna jest jednym z elementów kapitału społecznego. Zaangażowanie mieszkańców gminy oraz więzi lokalne są niezbędne do budowania społeczności. Jednym z najważniejszych zadań realizowanych przez lokalne społeczności jest integracja mieszkańców. Jakakolwiek działalność społeczna, która wspiera kulturę, aktywność fizyczną czy edukację jest podstawą budowania **społeczeństwa obywatelskiego** i poczucia lokalnej tożsamości. Obszar LGD znany jest z dużej aktywności społecznej - działa tu wiele organizacji pozarządowych takich jak stowarzyszenia, koła gospodyń wiejskich, kluby sportowe, ochotnicze straże pożarne, fundacje, które mają różne cele i działają w różnych dziedzinach.

Na obszarze LGD działa 131 stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz 4 fundacje. Działalność statutowa organizacji pozarządowych związana jest ze sferą kultury, ochrony dziedzictwa regionu, edukacji i sportu, bezpieczeństwa przeciwpożarowego. Występują również grupy nieformalne są to przeważnie kobiety działające w Kołach Gospodyń Wiejskich.

Na obszarze aktywnie działają twórcy ludowi (poeci, malarze, rzeźbiarze, plecionkarze, tkaczki), zespoły obrzędowe (np. Zespół Obrzędowy z Hańska), zespoły tańca ludowego (np. Zespół Tańca Ludowego „Polesie”, Zespół Tańca Ludowego „Włodawiaczy”, Zespół Pieśni i Tańca „Kresowiak”) oraz liczne ludowe zespoły śpiewacze (np. „Jutrzenka” z gminy Hanna, „Kresowianki” z Włodawy, „Orchowianki” z gminy Włodawa, „Uhruszczanki” z gminy Wola Uhruska, „Poleska Nuta” z gminy Stary Brus, „Swańki” z gminy Wiryki, „Jarzębina Czerwona” z gminy Ruda-Huta, „Wesołe Sąsiadki” z gminy Hańsk). Ważną organizacją w obszarze kultury jest stowarzyszenie zrzeszające twórców ludowych z obszaru LSR, tj. Stowarzyszenie Twórców Kultury Nadbużańskiej im. J. Kalinowskiego we Włodawie. Z kolei w obszarze kultury fizycznej, sportu i rekreacji ważną rolę odgrywają Klub Żeglarski „WEGA”, Piłkarskie Kluby Sportowe jak: „Włodawianka”, „Eko-Różanka”, „Hutnik” oraz liczne Uczniowskie Kluby Sportowe. Silną grupą organizacji, najczęściej o charakterze nieformalnym, są Koła Gospodyń Wiejskich realizujących zadania z zakresu pielęgnowania tradycji kulinarnych obszaru LSR. Wieloletnią tradycję na obszarze LGD posiadają Ochotnicze Straże Pożarne, które oprócz zadań związanych z ochroną ludności, przeciwpożarową i ratownictwem często wykonują również zadania z zakresu organizacji zawodów sportowych czy pielęgnowania tradycji lokalnych. Mieszkańcy wsi mocno identyfikują się z obszarem czego przejawem są stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju i popularyzacji swojej miejscowości. Przykładami takich stowarzyszeń są: Stowarzyszenie Miłośników Gminy Ruda - Huta czy Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Hańskiej.

Należy podkreślić fakt, iż na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych wynika, iż pomimo generalnie wysokiego poziomu aktywności organizacji społecznych z obszaru LSR, **ich zaangażowanie we wsparcie osób z grup defaworyzowanych jest niewystarczające**. Prowadzić to może do pogłębiania się patologii społecznych i dalszego wykluczenia społecznego tych osób.

Nieliczne organizacje pozarządowe na obszarze LSR wykazują dużą aktywność i samodzielność w pozyskiwaniu dofinansowań ze źródeł zewnętrznych na realizację swoich zadań statutowych. Do najaktywniejszych należą: Stowarzyszenie „Centrum Wolontariatu” we Włodawie, Towarzystwo Popularyzacji Piękna Polesia, Stowarzyszenie Aktywności Obywatelskiej „Koalicja Kulturalna” z Wiryk, Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Hańskiej, Stowarzyszenie Miłośników Gminy Ruda-Huta, Stowarzyszenie Na Rzecz Edukacji i Rozwoju w Gminie Włodawa, Stowarzyszenie Zespół Pieśni i Tańca „Kresowiak”.

Tab. 14 Organizacje pozarządowe na terenie LGD „Poleska Dolina Bugu”.

Gmina	Stowarzyszenia i organizacje społeczne	Fundacje
Hanna	13	-
Hańsk	7	1
Ruda - Huta	6	-
Stary Brus	12	-
m. Włodawa	49	2
gm. Włodawa	17	-
Wola Uhruska	16	1
Wryki	11	-
Poleska Dolina Bugu	131	4

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2013 r.

Okolicznością zniechęcającą do formalizowania organizacji społecznych są coraz bardziej zawile przepisy regulujące funkcjonowanie stowarzyszeń, fundacji czy spółdzielni socjalnych. Okoliczność ta wpływa negatywnie na proces aktywizacji i integracji mieszkańców obszaru wykazujących inicjatywę działania w grupie.

5. Wskazanie problemów społecznych

Wysoka stopa bezrobocia utrwała wykluczenie społeczne i potęguje ubóstwo. Ubóstwem zagrożone są przede wszystkim osoby bezrobotne ale, także ich rodziny. Na obszarze LGD do przyczyn **ubóstwa** mieszkańców można zaliczyć patologię, niezaradność życiową, choroby, w tym niepełnosprawność, brak zatrudnienia.

W 2014 r. w powiecie włodawskim, aż 1 345 osób otrzymało świadczenia z powodu ubóstwa, 15 z powodu bezdomności, 1 155 z powodu bezrobocia, 454 osoby z powodu niepełnosprawności. Na obszarze LGD „trend” ubożenia wielu rodzin dotyczy coraz szerszej grupy osób. Poniższe dane wskazują, że kwestia ubóstwa oraz związanych z jego istnieniem problemów w ostatnich latach jest czynnikiem dominującym na terenie LGD. Dotyczy to szczególnie grupy emerytów i osób niepełnosprawnych, osób bezrobotnych i o niskim statusie zawodowym często żyjących poniżej poziomu socjalnego. Obszar działań LGD „Poleska Dolina Bugu” powinien zostać ukierunkowany na długofalowe zadania polegające na inwestycji w kapitał ludzki, edukację, poprawę sytuacji materialnej rodzin, działania na rzecz rynku zatrudnienia i promowania przedsiębiorczości.

Tab. 15 Charakterystyka pomocy społecznej na obszarze LGD „Poleska Dolina Bugu”.

POMOC SPOŁECZNA				
Gmina	Liczba rodzin objętych pomocą socjalną	Liczba osób objętych pomocą socjalną	Liczba rodzin, którym przyznano wsparcie pieniężne	Liczba osób, którym przyznano wsparcie pieniężne
Hanna	170	524	99	319
Hańsk	63	182	271	372
Ruda -Huta	296	497	207	215
Stary Brus	284	957	180	520
m. Włodawa	542	1383	540	841
gm. Włodawa	301	469	266	434
Wola Uhruska	207	661	164	457
Wryki	204	305	192	293
Poleska Dolina Bugu	2067	4978	1919	3451

Źródło: na podstawie danych z Miejskiego i Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej, stan na 31.12.2014 r.

W 2014 roku, aż 12,4 % ludności z obszaru LGD korzystało ze wsparcia gmin. Wskaźnik ten jest wyższy niż w woj. lubelskim, gdzie ze wsparcia skorzystało 9,5% mieszkańców Lubelszczyzny. Najwyższy odsetek korzystających z pomocy socjalnej w woj. lubelskim w 2014 roku, podobnie jak w latach poprzednich odnotowano w gminie Stry Brus – 47 %, która znajduje się na obszarze LGD.

Analizując dane dotyczące ilości gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej, w których mieszkańcy żyją poniżej tzw. ustawowej granicy ubóstwa na obszarze LGD od 2011 roku ulega wzrostowi i w 2013 roku wyniosła 1646 gospodarstw, o 215 gospodarstw domowych więcej niż w 2011 roku. **Świadczy to o pojawiającym się trendzie ubożenia społeczeństwa zamieszkującego na terenie LGD. W**

analizowanym okresie tendencja malejąca dotyczy tylko gospodarstw domowych powyżej kryterium dochodowego.

Problemem jest również **dostęp do infrastruktury społecznej**. W miejscowościach, w których brakuje atrakcyjnej infrastruktury społecznej z interesującą ofertą edukacyjną, sportową, rekreacyjną lub kulturalną powoduje, że mieszkańcy nie mają dobrej alternatywy do spędzania wolnego czasu. Szczególnie groźne jest to dla młodzieży, która w tej sytuacji narażona jest na patologie społeczne. Stanowi to zagrożenie dla rozwoju społecznego obszaru LSR.

Problemem społecznym mogącym prowadzić do wykluczenia społecznego jest **brak lub słaby dostęp do Internetu** na terenie gmin wiejskich obszaru LSR. Ten problem przede wszystkim utrudnia możliwość zdalnej pracy, (w szczególności dla osób niepełnosprawnych) oraz zdalnego kształcenia i wspomagania działalności gospodarczej.

Barierą dla rozwoju organizacji społecznych obszaru LSR jest brak środków finansowych oraz **brak umiejętności pozyskiwania środków zewnętrznych** do finansowania swoich inicjatyw.

Niewystarczająca jest również świadomość ekologiczna mieszkańców – co wynika z dotychczasowych nawyków i braku właściwej edukacji ekologicznej (m.in. zaśmiecanie brzegów jezior i rzek, lasów, palenie śmieci, dzikie wysypiska śmieci, wysokoemisyjna gospodarka energetyczna gospodarstw domowych, marnotrawienie wody).

Zagrożeniem dla lokalnych społeczności jest **model życia przenoszony przez osoby napływowe**, które osiedlając się na wsi oczekują pełnego wyposażenia w infrastrukturę społeczno-komunalną. Jednocześnie osoby te izolują się od życia społecznego oraz nie integrują się ze społecznością lokalną.

Analiza przedstawionych w rozdziale danych statystycznych i wyników badań własnych stanowiły podstawę do sformułowania kluczowych wniosków, których realizacja w ramach planowanych działań powinna przyczynić się do rozwiązania zdiagnozowanych problemów społecznych.

Z przedstawionej charakterystyki wynika, że głównym celem LGD powinny być działania ukierunkowane na podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności oraz równowagę rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru LSR.

6. Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LSR

Obszar LGD cechuje występowanie wielu elementów wspólnych, zarówno w odniesieniu do posiadanych zasobów, jak i potrzeb oraz oczekiwań, co stanowi o szczególnej specyfice tego terenu, będącą jednocześnie podstawą do podjęcia decyzji o przygotowaniu jednolitej strategii rozwoju. O spójności obszaru świadczą:

Spójność przestrzenna - gminy wchodzące w skład LGD „Poleska Dolina Bugu” pod względem obszarowym tworzą jedną całość, sąsiadują bezpośrednio ze sobą oraz położone są we wschodniej części województwa lubelskiego, w powiecie włodawski oraz chełmskim.

Spójność geograficzna - położenie w strefie przygranicznej (Białoruś, Ukraina), położenie wszystkich gmin wchodzących w skład LGD na terenie Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego, w Międzynarodowym Rezerwacie Biosfery UNESCO „Polesie Zachodnie”, podobieństwo gmin pod względem ludnościowym i obszarowym.

Spójność historyczno-kulturowa – rejon trzech kultur. Silnie odczuwalna wielokulturowość obszaru wywodząca się z historycznego dziedzictwa krainy pogranicza, występowanie licznych zabytków sakralnych i świeckich potwierdzających bogatą historię obszaru oraz lokalne dziedzictwo kulturowe: twórcy ludowi (rzeźba, malarstwo, tkactwo, poezja), izby regionalne, zespoły folklorystyczne, dni miejscowości, dożynki, kultywowanie regionalnych zwyczajów, potrawy regionalne.

Spójność przyrodnicza - bardzo dobrze rozwinięty system obszarów chronionych świadczący o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych obszaru LSR (liczne rezerваты, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary NATURA 2000), gęsta sieć wód powierzchniowych, dolina Bugu, specyficzny klimat – duże nasłonecznienie.

Spójność społeczno - gospodarcza - brak przemysłu, niski poziom przedsiębiorczości, wysoki wskaźnik bezrobocia, zbliżony poziom rozwoju infrastruktury transportowej, niska gęstość zaludnienia, ujemny przyrost naturalny, ujemne saldo migracji.

Spójność funkcjonalna - obszar atrakcyjny turystycznie, zróżnicowana baza noclegowa i gastronomiczna, liczne gospodarstwa agroturystyczne, wszystkie gminy obszaru LSR należą do Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, którego priorytetem jest zintegrowany rozwój turystyki.

Spójność w zakresie wspólnych problemów i wyzwań – mieszkańcy obszaru LSR odczuwają podobne problemy, koncentrujące się głównie wokół: dostępu do rynku pracy, infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, oferty kulturalnej, opieki zdrowotnej.

7. Opis dziedzictwa kulturowego

Wielokulturowe dziedzictwo obszaru LGD stanowi walor wyróżniający ten obszar w skali województwa i kraju. Kształtowało się ono w wyniku wielowiekowych wpływów politycznych, etnicznych i religijnych, które się na tym obszarze ze sobą mieszały. Dla przykładu we wsi Marianka Nowa (gmina Stary Brus) w 1921 r. mieszkało 326 katolików, 129 ewangelików, 93 Żydów oraz 1 osoba prawosławna. W niedalekiej Holi proporcje były odmienne: 267 prawosławnych, 128 katolików, 70 Żydów oraz 7 ewangelików.

Dawną wielokulturowość obszaru przypominają obiekty sakralne (cerkwie, kościoły, synagogi, zabytkowe cmentarze) oraz założenia dworskie i pałacowe w tym m.in. doskonale zachowany pałac Zamoyskich w Adampolu oraz liczne przydrożne krzyże, kapliczki, drewniana zabudowa wiejska (chałupy, stodoły, spichlerze, wiatraki)

Na osobną wzmiankę zasługuje **Miasto Włodawa - miasto trzech kultur**. Stanowi symbol wielokulturowości i wielowyznaniowości obszaru. W panoramie miasta dominantę przestrzenną nadal stanowią trzy świątynie: kościół rzymskokatolicki, cerkiew prawosławna oraz zespół synagogalny.

Najważniejszymi obiektami ukazującymi historię oraz dziedzictwo kulturowe obszaru są:

- Muzeum Pojezierza Łęczyńsko -Włodawskiego we Włodawie,
- Muzeum Byłego Obozu Zagłady w Sobiborze – Oddział Państwowego Muzeum na Majdanku.
- Izba Regionalna w Hańsku,
- Izba Pamięci w Szkole Podstawowej w Dołhobrodach,
- Izba Historyczna „Organistówka” w Różance,
- Skansen Kultury Materialnej Chełmszczyzny i Podlasia w Holi,
- Zagroda Poleska w Kołaczach,
- Zagroda Poleska w Nowym Brusie,

Należy podkreślić, iż pomimo dużego potencjału obszaru LSR w zakresie dziedzictwa kulturowego słabą stroną tej sfery jest brak spójnej promocji dziedzictwa regionu, w tym niewystarczające oznakowanie obiektów i miejsc dziedzictwa lokalnego i innych atrakcji turystycznych. Przedstawianym przez lokalną społeczność zagrożeniem dla rozwoju dziedzictwa lokalnego jest jego nadmierna komercjalizacja.

8. Charakterystyka obszarów atrakcyjnych turystycznie oraz wskazanie potencjału dla rozwoju turystyki

Walory środowiska przyrodniczego i kulturowego obszaru LSR sprawiają, że **należy on do grupy obszarów o najwyższej atrakcyjności turystycznej na terenie województwa lubelskiego** (źródło: *Plan Marketingu Turystyki na lata 2007 – 2013, Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie.*) Są to obszary objęte preferencją do koncentracji polityki inwestycyjnej w gospodarce turystycznej województwa.

Główną determinantą turystycznego rozwoju obszaru są jeziora o sprzyjających uwarunkowaniach (czysta woda, piaszczyste dno i plaże). Najbardziej atrakcyjnym jeziorem na obszarze LSR jest Jezioro Białe w Okunince posiadające I klasę czystości wody, natomiast Okuninka jest najlepiej zagospodarowaną turystycznie miejscowością obszaru (ponad 80 ośrodków wypoczynkowych, ok. 6 tys. miejsc noclegowych). **W przeciwieństwie do okolic jeziora Białego i Jeziora Glinki pozostały obszar LSR charakteryzuje się niewystarczającą bazą noclegowo – gastronomiczną.**

Na szczególne wyróżnienie zasługuje rzeka Bug, która stanowi dużą atrakcję turystyczną – rekreacyjną obszaru. Dolina Bugu jest doskonałym miejscem do uprawiania turystyki aktywnej (wędkarstwo, spływy kajakowe, turystyka piesza)

Na obszarze LSR występują wszystkie formy rekreacji (wypoczynek zbiorowy, pobytowy, weekendowy itd.). Do wypoczynku zachęcają obiekty małej infrastruktury turystycznej, takie jak: zadaszenia z grillem lub miejscem na ognisko, wieże widokowe, stacje kajakowe, ścieżki rowerowe i piesze, itp. Szczególną uwagę ściąga na siebie promowana w skali ogólnopolskiej autostrada rowerowa Greenvelo, która przebiega aż przez 5 spośród 8 gmin obszaru LGD. **Ruch turystyczny koncentruje się głównie w miesiącach letnich. Sezonowość ruchu turystycznego jest zjawiskiem niekorzystnym zarówno dla środowiska przyrodniczego jak i z punktu ekonomicznego.**

Wskaźnik natężenia ruchu turystycznego (wskaźnik Schneidera) dla obszaru LGD wyniósł w 2014 roku 86,29, co jest wynikiem powyżej średniej województwa lubelskiego 35,54. Jediną gminą, która uzyskała bardzo wysoki wynik w 2014 roku jest gmina wiejska Włodawa – 544,04. Analizując dane

w poszczególnych latach można zauważyć gwałtowny wzrost natężenia ruchu turystycznego na obszarze LGD w ostatnich latach, co świadczy o atrakcyjności turystycznej obszaru LGD.

Tab.16. Wartości wskaźnika Schneidera na obszarze LGD i woj. lubelskiego w latach 2007-2014.

Gmina	Wskaźnik Schneidera							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Hanna	-	-	-	-	-	-	-	-
Hańsk	-	-	-	-	-	-	-	-
Ruda - Huta	-	-	-	-	-	-	-	-
Stary Brus	0,63	1,93	0,27	1,73	0,92	2,03	1,48	0,70
m. Włodawa	13,42	11,52	16,63	22,13	11,80	13,69	14,31	11,31
gm. Włodawa	307,17	407,55	321,83	284,63	223,60	347,54	517,16	544,04
Wola Uhruska	0,17	-	0,34	1,54	0,97	2,27	1,76	1,86
Wyryki	-	-	-	-	-	-	-	-
Poleska Dolina Bugu	50,26	64,94	54,08	49,91	37,46	57,03	82,94	86,29
woj. lubelskie	28,42	31,32	30,23	30,55	25,97	31,92	33,72	35,54

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Turystyczno - rekreacyjny charakter obszaru oraz unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe „Poleskiej Doliny Bugu”, wykształciły specyficzne dla obszaru LSR wydarzenia kulturalne promujące bogactwo kultury i przyrody Poleskiej Doliny Bugu, do których należą:

- Festiwal Trzech Kultur (miasto Włodawa)
- Międzynarodowe Poleskie Lato z Folklorem (miasto Włodawa)
- Weekend z Krokodylem nad Jeziorem Białym (gmina Włodawa)
- Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa (gmina Wola Uhruska)
- Ogólnopolski Festiwal Teatrów i Monodramistów „Wyżyna Teatralna” (gmina Ruda-Huta)
- Jarmark Holeński (gmina Stary Brus)
- Dzień Pszczelarza (gmina Hańsk)
- Wyrykowski Jarmark Leśny (gmina Wyryki)
- Imieniny Hanny (gmina Hanna).

9. Opis produktów lokalnych specyficznych dla obszaru LSR

Tradycje wiejskie na obszarze LGD związane są z wypiekami chleba, produkcją masła i serów, darciami pierza, przedzeniem wełny, a także z pszczelarstwem, wikliniarstwem, tkactwem czy szydełkowaniem. Niewątpliwym walorem nadbużańskich wiosek jest **kuchnia regionalna**, bazująca na potrawach z mąki, ryb, kaszy oraz warzyw, często z dodatkiem świeżych ziół. Najsłynniejsze miejscowe potrawy to: schab suszony po Dołhobrodzku, korowaj (rodzaj bułki drożdżowej), gomółki (wytwarzane z suszonego sera twarogowego), pymchy (pieczone pierogi z kaszą gryczaną), tzw. fusier (gotowane ziemniaki z mąką podsmażaną), bomby różanieckie (placki ziemniaczane z nadzieniem z gotowanych ziemniaków i twarogu), pyzy z grzybami, wyroby z ciecierzycy, kisiel gryczany czy sołoduca (rodzaj zupy z kluskami z tartych ziemniaków). O tym wyjątkowym dziedzictwie nie pozwalają zapomnieć miejscowe gospodynie z Kół Gospodyń Wiejskich, promując dawne potrawy podczas festynów i okolicznościowych wydarzeń kulturalnych.

Słynnymi produktami lokalnymi są wytwarzane miody z nadbużańskich pasiek, wyroby rękodzielnicze (dywany tkane na warsztacie tkackim, naturalne mydła wytwarzane ręcznie, plecione koszyki, rzeźby i obrazy) oraz wyroby miejscowej manufaktury (odzież i przedmioty użytku domowego z naturalnego lnu). **Dodać należy, iż produkty te wytwarzane są w sposób ekologiczny, z naturalnych produktów i surowców. Stanowi to szansę dla obszaru uwzględniając zwiększone zainteresowanie żywnością ekologiczną oraz lokalnymi produktami.**

Znajomość kultury i historii naszego regionu pozwala zakładać, że na obszarze LGD „Poleska Dolina Bugu” wytwarzanie i sprzedaż produktów tradycyjnych i lokalnych może stanowić istotną gałąź sektora rolno-spożywczego, a także wytwórczego (rękodzieło). Wytwarzane na terenie LGD produkty zawdzięczają swą wyjątkowość lokalnej kulturze, tradycji i historii oraz stanowią istotną część składową kulturowego dziedzictwa. **Problemem jednak utrudniony dostęp do rynków zbytu produktów lokalnych, jak również słabe wsparcie twórców ludowych w zakresie promocji i doposażenia. Lokalni producenci sygnalizują także istotne zagrożenie w rozwoju produktów lokalnych dotyczące zbyt wysokich wymagań prawnych w zakresie wytwarzania i sprzedaży tych produktów.**

Jednym z głównych działań w celu promocji, zachowania tradycji i dystrybucji produktów lokalnych powinno być stworzenie marki lokalnej produktów regionalnych, pobudzenie aktywności gospodarczej, rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej na terenie LGD. Pozyskiwanie dochodów i prowadzenie działalności gospodarczej dzięki sprzedaży produktów tradycyjnych i lokalnych zagwarantuje, że tradycyjne metody produkcji nie zostaną zapomniane, a produkowana żywność i rękodzieło, dzięki swojej wysokiej jakości, zapewni sobie stały zbył. To z kolei może spowodować tworzenie nowych miejsc pracy na wsi.

10. Walory przyrodnicze obszaru LSR

Pod względem klimatycznym obszar LGD „Poleska Dolina Bugu” wyróżnia się cechami charakterystycznymi dla klimatu kontynentalnego tj. długie lato 105 dni i zima 110 dni, krótka wiosna i jesień. Średnia wieloletnia temperatura powietrza wynosi 7,3°. Obszar należy do obszarów o największym nasłonecznieniu w Polsce (roczne nasłonecznienie wynosi tu 1729 h, zaś dzienne 4,74 h).

Teren LGD charakteryzuje się swoistym mikroklimatem, który stanowi jeden z walorów środowiska zbliżając go do warunków terenów uzdrowiskowych, co jest wykorzystywane w Szpitalu w Adampolu, gdzie leczone są choroby płuc. Okolicznością sprzyjającą zachowaniu nieskazitelnego środowiska naturalnego obszaru LGD jest bardzo duże zainteresowanie mieszkańców korzystaniem z odnawialnych źródeł energii, prowadzące do zmniejszania emisji zanieczyszczeń do atmosfery.

Szczególną rolę przyrodniczą, ekologiczną i turystyczną ogrywają lasy. Lasy zajmują ponad 35,2 % powierzchni gmin wchodzących w skład LGD „Poleskiej Doliny Bugu”. Najwięcej gruntów leśnych występuje na obszarze gminy Wiryki - 58,6 %, Stary Brus – 46,1 % oraz gminy wiejskiej Włodawa – 48,9 %. Najcenniejsze są ekosystemy leśne występujące na siedliskach bagiennych. Na szczególną uwagę zasługują brzeziny bagienne oraz bory bagienne wraz z porośniętymi sosną torfowiskami wysokimi. Duże zróżnicowanie siedliskowe znajduje odbicie w bogactwie gatunkowym roślin (znajduje się tu około 70% gatunków roślin naczyniowych występujących na terenie Polski i państw sąsiednich).

Tereny najcenniejsze przyrodniczo i w najlepszy sposób oddające walory obszaru są objęte ochroną prawną. Najważniejszymi z nich są:

- Poleski Park Narodowy
- Obszary NATURA 2000: Dolina Środkowego Bugu (obszar ptasi, PLB060003), Poleska Dolina Bugu (obszar siedliskowy, PLH060032), Lasy Sobiborskie (obszar siedliskowy, PLH060043), Krowie Bagno (obszar siedliskowy, PLH060011), Bagno Bubnów (obszar ptasi, PLB060001), Polesie (obszar ptasi, PLB060019), Ostoja Polesia (obszar siedliskowy, PLH060013), Uroczysko Mosty-Zahajki (obszar ptasi, PLB060014), Chełmskie Torfowiska Węglanowe (obszar ptasi, PLB060002)
- Parki krajobrazowe: Poleski Park Krajobrazowy, Sobiborski Park Krajobrazowy, Chełmski Park Krajobrazowy
- Rezerваты: Bagno Serebryskie, Małoziemce, Żółtowie Błota, Trzy Jeziora, Jezioro Orchowe, Magazyn, Brudzieniec
- Obszary Chronionego Krajobrazu: Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu, Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu

Tabela 17. Obszary prawnie chronione na terenie LGD „Poleska Dolina Bugu”

Gminy	Obszary chronione ogółem	Rezerваты przyrody	Parki narodowe	Parki krajobrazowe	Obszary Chronionego Krajobrazu	Użytki ekologiczne	Pomniki przyrody
Hanna	2595,0	-	-	-	2595,0	-	9
Hańsk	12196,9	142,80	590,4	1400,0	9812,0	441,8	-
Stary Brus	5612,2	-	488,0	926,0	4076,0	122,2	5
Ruda-Huta	5056,0	13,9	-	2767,0	2114,0	175,0	8
m. Włodawa	1111,0	-	-	20,0	1091,0	-	2
gm. Włodawa	10461,0	809,90	-	5680,0	4769,0	285,3	4
Wola Uhruska	7756,4	718,50	-	2900,0	4863,0	67,9	10
Wiryki	101,9	-	-	-	45,0	56,9	9
LGD	44 890,4	1 685,1	1 078,4	13 693	29 365,0	1 149,1	47

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2013 r.

Najwięcej obszarów chronionych na terenie LGD „Poleska Dolina Bugu” znajdują się na obszarze gminy Hańsk (27,2 %), gminy wiejskiej Włodawa (23,3%) oraz Woli Uhruskiej.

Fauna obszaru LGD „Poleska Dolina Bugu” jest bardzo bogata, co jest związane z niezwykle różnorodnością siedlisk. Występuje tu wiele gatunków umieszczonych w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt tj. żółw błotny, nocek łydkowłosy czy wilk. Ponadto żyje tu czapla siwa, bóbr, łasica, sarna, jelen, łoś i dzik.

11. Metodologia opracowania diagnozy

Przedstawiony powyżej opis obszaru i ludności został dokonany w oparciu o następujące metody i techniki badawcze:

1. Analizę danych statystycznych przeprowadzoną na podstawie danych statystyczny GUS na dzień 31 grudnia 2013 roku.
2. Analizę desk research polegającą na analizie już istniejących dostępnych danych pochodzących z różnych źródeł, takich jak Internet, raporty analityczne, zestawienia danych statystycznych oraz wzajemnej ich weryfikacji i scaleniu.
3. Wnioski z Raportu z ewaluacji Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Poleska Dolina Bugu” w latach 2009-2014
4. Przeprowadzone konsultacje ze społecznością lokalną z zastosowaniem czterech metod partycypacyjnych:
 - a) badań ankietowych;
 - b) zogniskowanego wywiadu grupowego
 - c) warsztatów strategicznych
 - d) konsultacji społecznych.

Wynikiem zastosowanych metod partycypacyjnych było przede wszystkim precyzyjne zdefiniowanie obszarów problemowych dotyczących m. in. rynku pracy, przedsiębiorczości, turystyki, infrastruktury społecznej, grup defaworyzowanych. Zebrane od społeczności lokalnej rekomendacje, uwagi oraz opinie zostały uwzględnione w diagnozie niniejszej Lokalnej Strategii Rozwoju. Szczegółowe informacje na temat zastosowanych metod partycypacyjnych na każdym etapie procesu opracowania LSR zostały zawarte w II rozdziale LSR.